

PROČ JEDNA MILIARDA HLADOVÍ?

Fakta a mýty

Březen 2011

Úvod

V roce 2000 se světoví vůdci zavázali, že v rámci Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals), konkrétně v rámci prvního z nich, sníží počet lidí trpících hladem na polovinu. Šlo o bezprecedentní kolektivní úsilí zaměřené na potírání hladu a chudoby ve světě. Dosavadní pokroky však zaostávají za plánem a vylučují tak dosažení cílů v původně stanovené lhůtě do roku 2015. A tak, přestože se počet lidí trpících hladem ve světě v roce 2010 opět snížil poté, co poprvé v dějinách přesáhl 1 miliardu, zůstává i nadále nepřijatelně vysoký.

Příčin hladovění je mnoho a situace milionů hladovějících se dále zhoršila v roce 2007, kdy ceny mnoha základních plodin (kukuřice, pšenice a rýže) dosáhly nejvyšší úrovně za posledních 30 let. Chudé země byly těžce zasaženy ekonomickou

a potravinovou krizí, kterou samy nezpůsobili. Následující ekonomické zpomalení omezilo příjmy a pracovní příležitosti chudých a významným způsobem snížilo i jejich schopnost nakupovat potraviny. V současnosti jsme však svědky další vlny rostoucích cen základních potravin. Zdá se, že žádná země není ve dnešním propojeném světě chráněna před vnějšími otřesy, což činí otázku odstranění hladu ještě složitější.

Cílem tohoto materiálu je ukázat téma hladu v globálním kontextu, a to proto, že jde o začarovaný kruh. Začíná u definice toho, co je vlastně hlad, a vyvolává otázky po tom, kdo hladoví a v jaké části světa žije. Zaměříme se rovněž na vysvětlení toho, proč hlad, jeden z nejostudnějších „výsledků“ nedávné minulosti, v 21. století vůbec existuje.

Hlad v mezinárodním právu a politice

Mezinárodní společenství nemůže problém hladu přehlížet a musí se jím zabývat, protože jeho dopad je celosvětový. I proto bylo právo na přiměřenou potravu zakotveno přímo v mezinárodním právu a za účelem určení míry hladovění byl zaveden koncept potravinové bezpečnosti.

Právo na potraviny (right to food)

Přístup opírající se o právo na potraviny hraje v plánu na odstranění hladu důležitou roli. „**Právo na přiměřenou potravu je naplněno, pokud každý muž, žena a dítě, jednotlivě nebo v rámci společenství s ostatními, má stálý fyzický a ekonomický přístup k přiměřené potravě nebo prostředkům k jejímu obstarání.**“ Smyslem tohoto práva je, že potravina musí být **dostupná** co do množství a kvality a **přístupná** ve smyslu fyzické a ekonomické přístupnosti.¹

Nejde ani zdaleka o nový koncept – toto právo bylo poprvé uznáno Všeobecnou deklarací lidských práv, kde se v článku 25 říká: „Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření...“²

Téměř o dvě desetiletí později se právo na potraviny stalo závaznou součástí mezinárodního práva prostřednictvím Mezinárodního paktu o ekonomických, sociálních a kulturních právech, kde státy v článku 11 uznávají: „...právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnující v to dostatečnou výživu, šatstvo, byt, a na neustálé zlepšování životních podmínek...“ a také, že pro naplnění „základního práva každého na osvobození od hladu, učiní jak jednotlivě, tak i na základě mezinárodní součinnosti taková opatření, zahrnující v to zvláštní programy, jichž je zapotřebí...“³

Teprve v nedávné době ale přitáhla lidsko-právní dimenze tohoto problému pozornost mezinárodního společenství. I přesto však stále existuje obrovská propast mezi psanými standardy a skutečností odehrávající se v mnoha částech světa.

Potravinová bezpečnost (food security)

Široce přijímaná definice potravinové bezpečnosti byla přijata na Světovém potravinovém summitu v roce 1996: „**Potravinová bezpečnost je zaručena tehdy, pokud za všech okolností mají všichni lidé ekonomický, sociální a fyzický přístup k dostatečnému množství bezpečných**

a výživných potravin postačujících k pokrytí potřeb jejich výživy a stravovacích preferencí tak, aby mohli vést aktivní a zdravý život.“

Tato definice klade důraz na čtyři různé rozměry potravinové bezpečnosti: *dostupnost potravy* (dostatečné množství potravy vhodné kvality), *přístup k potravě* (k přiměřeným zdrojům), *využití potravin* (prostřednictvím vhodné diety, čisté vody a hygienických opatření) a *stability přístupu* (neexistuje riziko ztráty přístupu v důsledku náhlého sezónního výkyvu).⁴

Dnešní stav hladu ve světě

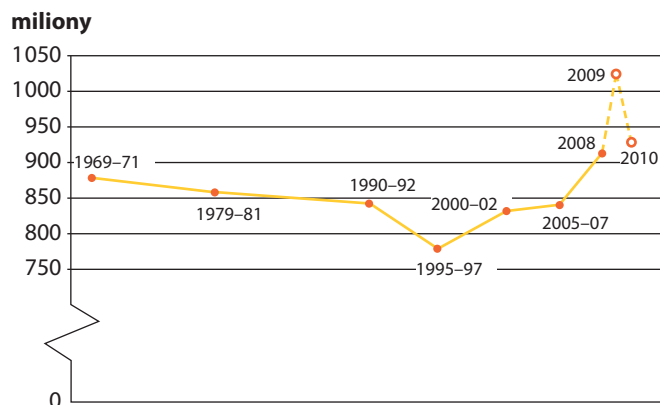
Co je hlad?

„**Hlad je situace, kdy lidé nemají zajištěný přístup k dostatečnému množství bezpečných a výživných potravin potřebných k normálnímu růstu a zdravému životu.**“⁵

Světový potravinový program definuje tři projevy hladu:⁶

- **nedostatečná výživa** /chronické hladovění v situaci, kdy konzumovaná potravina neobsahuje dostatek energie k zajištění minimálních fyziologických potřeb;
- **podvýživa** /skrytý projev hladu charakterizovaný nedostatečným příjmem bílkovin, energie a stopových prvků, častými infekcemi a chorobami; nedostatkem železa, jodu, zinku a vitamínu A;
- **hladovění** /akutní hlad odráží současné závažné procesy vedoucí k podstatné ztrátě tělesné hmotnosti.

Počet lidí na světě trpících nedostatečnou výživou v letech 1969–71 až 2010

Poznámka: Údaje z let 2009 a 2010 jsou odhadem FAO na základě podkladů Výzkumné služby Ministerstva zemědělství USA.

Zdroj: FAO

¹ General Comment 12 concerning The right to adequate food. E/C.12/1999/5, Para 6.

² Všeobecná deklarace lidských práv, 1948.

³ Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech, 1966.

⁴ FAO Policy Brief on Food Security, 2006. Materiál dostupný na adrese: ftp://ftp.fao.org/es/ESA/policybriefs/pb_02.pdf

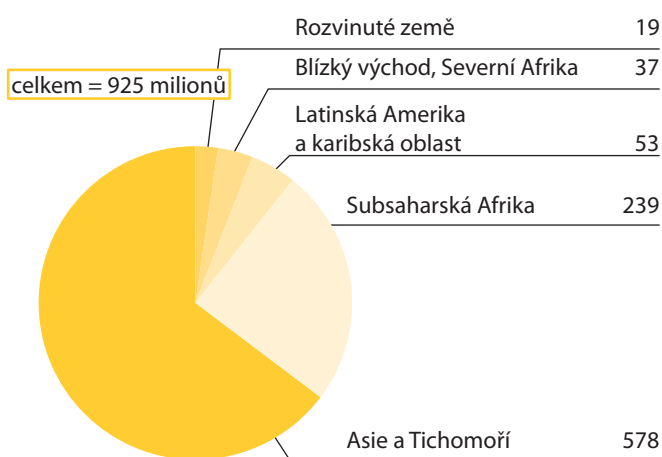
⁵ Definici FAO lze nalézt na adrese: <http://www.fao.org/hunger/faqs-on-hunger/en/>

⁶ Světový potravinový program: <http://www.wfp.org/hunger/what-is>

Hlad v číslech

Dle statistik Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO)⁷ dosáhl v roce 2010 počet hladovějících lidí na celém světě 925 milionů. Ačkoli ve srovnání s rokem 2009, kdy na světě hladem trpěla více než miliarda lidí, došlo ke snížení těchto hodnot (díky mírnému hospodářskému oživení), neznamená to, že jsou stávající opatření na omezení hladu prováděna správně.

Nedostatečná výživa v roce 2010 podle regionů (v milionech)

Poznámka: Všechny údaje jsou zaokrouhlené

Zdroj: FAO

Kdo jsou hladovějící?

Čísla ukazují, že většina hladovějících žije v rozvojových zemích. Regionem s největším počtem podvyživených zůstává i nadále Asie a Tichomoří, nejvyšší podíl jich však je v subsaharské Africe. Dvě třetiny z nich žijí v pouhých sedmi zemích (Bangladéš, Čína, Demokratická republika Kongo, Etiopie, Indie, Indonésie a Pákistán), přičemž přes 40 procent žije v Číně a Indii.

Abychom dokázali pochopit základní příčiny hladu, musíme se podívat na ty, kteří hladovějí. Nejvíce hladovějících je mezi chudými a zranitelnými lidmi. Jsou tak závislí pouze na potravinách, které si sami vypěstují. **Padesát procent hladovějících tvoří drobní zemědělci, 20 procent nájemní dělníci bez vlastní půdy a deset procent rybáři, pastevcí a obyvatelé lesů. Zbývajících 20 procent tvoří městská chudina.**⁸ Tato čísla jen podtrhují paradox hladu: mezi osoby nejvíce vystavené hladu a situaci potravinové nejistoty (food insecurity) často patří lidé, kteří se přímo či nepřímo podílejí na produkci potravin.

V nejméně rozvinutých zemích (Least Developed Countries – LDC) se více než 70 procent populace nějakým způsobem podílí na zemědělství. **Padesát procent hladovějících tvoří drobní zemědělci s méně než dvěma hektary půdy (v číslech to představuje mezi 1,9 až 2,2 miliardami osob podílejících se na drobném zemědělství).**

Tyto chudé venkovské komunity jsou závislé na zemědělství, práce v něm je však často sezónního charakteru a navíc nejistá v důsledku environmentálních či klimatických otřesů. Kromě toho jsou mnozí drobní zemědělci nuceni prodávat svou sklizeň za nízké ceny proto, že potřebují rychle hotovost, nebo kvůli špatným skladovacím možnostem. Později však musejí sami nakupovat obilí na trhu za vyšší ceny, aby byli schopni nasytit své rodiny do další sklizně.

Většinu drobných zemědělců na světě tvoří ženy (v některých zemích dosahuje jejich počet mezi zemědělci až 70 procent).⁹ Majitelky půdy mají oproti mužům ztížený přístup k půdě, půjčkám či vzdělání. Produkují většinu potravin spotřebovávaných lokálně a jejich příspěvek by mohl být mnohem vyšší, pokud by měly rovný přístup k základním službám a zdrojům, jako je půda, voda, úvěry, informace a zemědělské technologie, a pokud by došlo k narovnání jejich práv a nároků na půdu.

Městská chudina představuje další skupinu vystavenou riziku hladu. Její příslušníci sami neprodukují žádné nebo jen minimální množství potravin a často postrádají prostředky pro jejich nákup. Jak se města rozrůstají a z venkova do nich přichází stále větší počet osob, roste i množství příslušníků městské chudiny.

Proč existuje hlad?

Hlad chápeme běžně jako problém související s nedostatkem potravin, přírodními katastrofami, slabou úrodou a růstem světové populace. Některé z těchto problémů však nevyjadřují přesnou podstatu věci. Než přistoupíme k detailnějšímu zkoumání příčin hladu, zaměříme se nejprve na tyto obecně přijímané domněnky.

⁷ Grafy FAO naleznete na adrese: http://www.fao.org/hunger/hunger_graphics/en/

⁸ O. De Schutter on his mission to the WTO, March 2009. Dostupné na adrese: <http://www.srfood.org/images/stories/pdf/otherdocuments/9-srffreportmissionwto-1-09.pdf>

⁹ O. Ong'wen, S. Wright: EcoFair Trade Dialogue Policy Paper No.7, Small Farmers and the Future of Sustainable Agriculture, 2007.

Přetrvávající mýty o hladu

Mýtus č. 1: Hlad je způsobem celosvětovým nedostatkem potravin

Lidé trpí hladem i přesto, že je na světě dostatečné množství potravin. Potravin jsou však na Zemi nerovnoměrně rozděleny. Zatímco bohaté země produkují výrazný nadbytek, mnozí lidé v rozvojových zemích nemají dostatek potravin potřebných ke zdravému životu. To je způsobeno nedostatkem příležitostí k vydělávání peněz, za něž by si tito lidé mohli koupit jídlo. Další otázka se týká využití zemědělské produkce. Ve skutečnosti je přímo k lidské výživě v současnosti využívána pouze polovina produkce obilovin. Zemědělská produkce je v rostoucí míře spotřebována na krmení hospodářských zvířat, aby tak bylo možno uspokojit rostoucí poptávku po mase, nebo slouží nepotravinářským účelům, například k výrobě biopaliv.

Mýtus č. 2: Lidská populace roste rychleji než produkce potravin

Světová populace roste a podle odhadů OSN dosáhne v roce 2050 hranice 9 miliard osob.¹⁰ Každoroční světový přírůstek představuje 80 milionů osob. Tento nárůst je však příznáčný pouze pro rozvojové země, v rozvinutém světě prognózy ukazují pouze minimální změny. Nárůst populace s sebou pochopitelně přináší rostoucí poptávku po potravinách. Na světě je nicméně v současnosti potravin dostatek – potíží je v tom, že potřeby chudých a zranitelných nejsou prioritou, což do budoucna nebude udržitelné.

Mýtus č. 3: Za hlad mohou přírodní katastrofy

Sucha a přírodní katastrofy, jako jsou bouře nebo záplavy, se budou kvůli klimatickým změnám vyskytovat stále častěji. V důsledku toho bude docházet k částečným, nebo úplným ztrátám úrody. Jádro problému však obvykle leží jinde. K hladu a hladomoru dochází často paradoxně v zemích, kde se nacházejí bohaté zemědělské oblasti (Súdán, Etiopie) a kde v jiných částech země není problém se sklizní. Zároveň však v těchto zemích nefunguje tržní ani dopravní infrastruktura a nelze proto realizovat dodávky potravin. Kdyby existovaly vhodné systémy včasného varování, rychlá reakce, dobrá dopravní a komunikační infrastruktura, zásoby potravin, fungující obchodní kanály a speciální potravinové programy, mohly by si úřady s těmito hrozbami poradit. Stát, v němž funguje infrastruktura, jsou dobře zmapována potenciální rizika a v němž existuje stabilní politické prostředí pro potravinovou bezpečnost, představuje dostatečnou ochranu svých obyvatel před hladem.

¹⁰ UN News Centre na adrese: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=30159&Cr=family+planning&Cr1=S>

Mýtus č. 4: Biotechnologie je pro potírání hladu nejuhospodárnější metodou

Předpoklad, že příčinou nedostatečné potravinové bezpečnosti je nízká výkonnost zemědělství a nízký ekonomický růst, přivedl zemědělské inženýry k tomu, že přišli s ideou biotechnologie (využití biologických systémů pro výrobu organických produktů) a geneticky modifikovaných organismů (GMO) jako klíčových řešení problému hladu. Na jedné straně mají tyto metody potenciál zvýšit výnosy i výživovou hodnotu potravin. Na druhé straně jsou ale tyto technologie většinou financovány a ovládány velkými společnostmi, které je prodávají za vysoké ceny, čímž se dostávají mimo dosah chudých zemědělců.¹¹ Existují rovněž obavy z potenciálního rizika vyplývající z většího využívání chemických hnojiv a pesticidů, především pro jejich nepříznivé účinky na zdraví lidí a zvířat a také z důvodu jejich negativního vlivu na životní prostředí.

Co je příčinou hladu?

Nerovnost a nestabilita

Hlavní příčinou hladu není světový nedostatek potravin, ale **chudoba**. Počet chudého venkovského obyvatelstva se v jednotlivých zemích a regionech liší, přesto je ale v rozvojových zemích více než 70 procent chudoby lokalizováno ve venkovských oblastech. V důsledku zásadního poklesu chudých lidí ve východní Asii se dnes chudoba soustředí převážně do jižní Asie a subsaharské Afriky, kde dochází k jejímu alarmujícímu nárůstu.¹²

Pro mnohé spočívá problém hladu v chudobě a bezmocnosti. Existují různé příčiny chudoby, jako **nerovnoměrné rozdělení a přístup ke zdrojům** (především k půdě a vodě), **tržní a zemědělská infrastruktura nebo vzdělání**. Zásadní příčinou bezmocnosti je rovněž sociální vyloučení nebo marginalizace žen, starších lidí, určitých kmenů a menšin, kteří mají jen malou šanci ovlivnit svůj život. Tento jev souvisí s nárůstem nerovnosti mezi bohatou a chudou populací světa, pohlavími a rasami.¹³

¹¹ FoodFirst: Is Biotechnology Really the Only Way to Solve Hunger? Dostupné na adrese: <http://www.foodfirst.org/en/node/2659>

¹² FAO, World Bank: Farming Systems and Poverty, Improving Farmer's Livelihoods in a Changing World, 2001.

¹³ UNDP: Achieving Millennium Development Goals: Partnership and Participation, 2003.

Jelikož je většina lidí trpících hladem závislá na zemědělství, jsou hlavními nástroji pro vymýcení hladu **zemědělská politika a koncept potravinové bezpečnosti**. Role zemědělství byla v posledních desetiletích značně přehlížena a podceňována, a to přesto, že tento sektor zaměstnává téměř tři čtvrtiny lidí žijících v rozvojových zemích. Tento trend se však pomalu mění a africké vlády se v Maputské deklaraci z roku 2004 zavázaly vyčlenit 10 procent státních rozpočtů právě na rozvoj zemědělství.¹⁴

Konflikty nejsou přímou příčinou hladu, ale potravinovou bezpečnost vždy komplikují. Lidé během konfliktů trpí hladem z důvodů státních strukturálních faktorů. Populace v nestabilních a zhroutených státech (failed states), případně během dlouhodobých krizí, čelí ztrátě potravinové bezpečnosti způsobené neexistujícími či slabými veřejnými institucemi a infrastrukturou, nefungujícím systémem soudů a nedostatkem zdrojů, služeb a sociální podpory. V těchto situacích jsou lidé nuceni k přesídlování, nemají přístup k dostupným potravinám a službám, jejich lidská práva jsou porušována a velmi často jejich osud závisí pouze na mezinárodní humanitární pomoci. Velmi vážným příkladem je Súdán, kde se nachází největší skupina vnitřních uprchlíků (internally displaced people) na světě (4,9 z celkové počtu 42,3 milionu Súdánců).¹⁵

Globální potravinový systém

Současný mezinárodní obchod situaci hladovějících na celém světě zlepšit nepomáhá. Od roku 1980 prosazují Mezinárodní měnový fond (MMF) a Světová banka (SB) politiku liberalizace jako cenu za svou pomoc v rámci Programů strukturálního přizpůsobení (SAP). **Liberalizace** se však pro rozvojové země ukázala jako neúčinná, protože tyto programy vyžadovaly omezení veřejných výdajů, snižování podpor a zrušení omezení stojících v cestě obchodu, čímž se tyto země staly zranitelnějšími vůči externím vlivům. Volný obchod a smlouvy Světové obchodní organizace (WTO) dále zvýšily rozdíly v příjmech, neboť upřednostnily dobře placené kvalifikované pracovníky před nekvalifikovanou pracovní silou, jejíž příslušníci nemají přístup ke vzdělání, zdrojům, informacím, vybavení či trhům. Prospěch z toho mají pouze bohaté země, zatímco většina chudých je odsouzena k potravinové nejistotě.¹⁶

Na národní úrovni je prosazován **přístup upřednostňující trh** (především zeměmi OECD), aniž by byly brány v potaz potřeby rozvojových zemí, případné ekologické zátěže nebo sociální problémy chudých lidí. Při snaze o nastartování ekonomického rozvoje byla dávana přednost pěstování tržních plodin pro export (káva, čaj, tabák, bavlna, květiny...) před produkcí pro místní spotřebu. Tato exportní orientace nejméně rozvinutých zemí (LDC) vedla v mnoha afrických zemích, které byly až do začátku 70. let 20. století čistými vývozci potravin, paradoxně k závislosti na dovozu základních potravin. Od počátku osmdesátých let se z nich stali čistí dovozci, částečně vinou nedostatečných investic do zemědělství a částečně kvůli zemědělským dotacím v rozvinutých zemích.¹⁷

Největší škody rozvojovým zemím působí zemědělské politiky bohatých zemí a především **exportní dotace**. Tyto dotace pomáhají zemědělcům na severu prodávat své přebytky na světových trzích za nižší než výrobní ceny a zároveň tak znemožňují, aby jim zemědělci na jihu konkurovali, čímž se likvidují místní trhy. Bohaté země rovněž prosazují dvoustranné obchodní dohody, které nutí rozvojové země otevírat své trhy a odstraňovat mechanismy schopné je ochránit před záplavou dovezených levných potravin z rozvinutého světa.

Ani stávající **potravinové dodavatelské řetězce** (vztahy mezi kupci komodit, zpracovateli potravin a obchodníky) chudým nepomáhají. Strategické pozice uprostřed tohoto řetězce obecně zaujímá několik silných a dominantních agrofirm, přičemž na obou jeho koncích se nachází mnoho zemědělců a spotřebitelů. Například přes 80 procent světového trhu s čajem ovládají pouhé tři společnosti. To jim poskytuje obrovskou možnost stanovovat ceny zemědělských produktů a umožňuje jim to nutit drobné zemědělce ke snižování cen; nižší příjmy však mohou mít dopad na schopnost pěstitele v budoucnosti investovat. Drobní zemědělci jsou tak odříznuti od globálních potravinových dodavatelských řetězců, což často vede k chudobě ve venkovských oblastech a k hladu.¹⁸

¹⁴ EuropAfrica Campaign: Food Sovereignty: a common challenge in Africa and in Europe, 2010. Dostupné na adrese: <http://www.europafrica.info/en/pubblicazioni/>

¹⁵ Internal Displacement Monitoring Centre: [http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/\(httpInfoFiles\)/44E780D6D9A64175C12577250064CC51/\\$file/GO2009_Sudan.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/(httpInfoFiles)/44E780D6D9A64175C12577250064CC51/$file/GO2009_Sudan.pdf)

¹⁶ J. Madeley: Trade and Hunger, GRAIN 2000.

¹⁷ OSN: Mandate of the Special Rapporteur on the Right to Food, 2009.

¹⁸ O. De Shutter: Addressing Concentration in Food Supply Chains, 2010.

Chudé a hladem trpící lidi ohrožuje rovněž extrémní **kolísání cen** na globálních zemědělských trzích. Za běžných okolností ceny komodit rostou, pokud je těchto komodit nedostatek. Avšak mezi roky 2005 a 2008 se ceny kukuřice prakticky ztrojnásobily, ceny pšenice vzrostly o 127 procent a ceny rýže se zvýšily o 170 procent.¹⁹ Zásadní složku tohoto nárůstu cen a volatility tržních plodin lze vysvětlit pouze vytvořením spekulativní bubliny v situaci, kdy velcí a silní investoři jako penzijní či zajišťovací (hedge) fondy a investiční banky spekulují se zemědělskými komoditami s cílem kumulovat zisk. Obecně je příliš nezajímavý dopad tohoto počínání, což jim umožňuje deregulace na trzích významných komodit a derivátů.²⁰

V posledních pěti letech začalo systematicky docházet k rozsáhlým investicím do půdy často označovaným jako „**zábory půdy**“ (land grabbing). Mezinárodní institut pro výzkum politiky výživy (IFPRI) odhaduje, že v letech 2006 až 2009 získali zahraniční investoři 15 až 20 milionů hektarů orné půdy. Zahraniční investice, zvláště pak do zemědělství, by mohly vypadat jako dobrá zpráva, pokud by bylo cílem investorů rozdělit se o výnosy s místní populací a respektovat stávající pozemková práva, transparentnost při vyjednávání nebo ekologickou udržitelnost svých aktivit. Nicméně současná podoba těchto smluv přímo negativně ovlivňuje právo jednotlivce na vlastní obživu, hlavně v případech, kdy se půda odebírá komunitám, které jí mají nedostatek a pro něž přístup k přírodním zdrojům představuje v mnoha případech jediný prostředek obživy.²¹

Politika podpory **biopaliv** má za určitých okolností potenciál vytvářet zdroj příjmů pro některé venkovské komunity, ale v současnosti spíše ve většině případů zvyšuje konkurenci při využívání půdy, zvyšuje ceny potravin a má vliv na to, co a v jakém množství lidé v rozvojových zemích jedí. „Na místní úrovni sahají dopady od zvyšování cen potravin nebo nedostatku potravin, přes porušování slibů společností týkajících se pracovních příležitostí, nedostatek poradenství a kompenzací až po vysídlování populace.“²² Kromě toho, dle mnoha zdrojů, funguje produkce biopaliv jako významný činitel ovlivňující ceny potravin – je zodpovědná za 70-75procentní nárůst cen potravin v roce 2008.²³ Nechme však hovořit čísla: ve Spojených státech byla ¼ produkce obilovin využita k výrobě biopaliv (přibližně 119 milionů tun), což by stačilo k nasycení 350 milionů osob po dobu jednoho roku.²⁴

¹⁹ A. Mittal: The 2008 Food Price Crisis: Rethinking Food Security Policies, 2009.

²⁰ O. De Schutter: Food Commodities Speculation and Food Price Crises, 2010.

²¹ A. Graham, S. Aubry, R. Kunnemann, S. Monsalve Suárez: Land grab study, FIAN 2010.

²² T. Rice, Meals per gallon, Action Aid 2010.

²³ UNCTAD: The 2008 Food Price Crisis: Rethinking Food Security Policies, 2009.

²⁴ L. Brown: The Great Food Crisis of 2001. Dostupné na adrese: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/10/the_great_food_crisis_of_2011?page=0,3

Ničení přírody

Strategie „běžného podnikání“ (business as usual) vede rovněž k **přetěžování životního prostředí**. Přírodní zdroje jsou zásadní pro produkci potravin, rozvoj venkova a udržitelnou existenci, jsou ale omezené a často se jich využívá neudržitelným způsobem. Toto neudržitelné využívání přírodních zdrojů (jako je odlesňování, špatné nakládání s vodními zdroji, kontaminace půdy, intenzivní živočišná výroba nebo používání umělých hnojiv) vede ke znečišťování vodních zdrojů, ztrátě biodiverzity a degradaci půdy. Například v posledních letech došlo k degradaci 25 procent již tak problematické suché půdy v Africe až na hranici desertifikace.²⁵ Jelikož přírodní zdroje nejsou nevyčerpatelné, dá se v mnoha oblastech očekávat nárůst konfliktů o přístup k nim kvůli budoucí rostoucí poptávce po potravinách a energii.

Klimatické změny rovněž zvyšují závažnost a frekvenci dopadů souvisejících s počasím na sklizeň plodin. Předpovědi jsou čím dále obtížnější. Afrika bude vystavena tvrdým dopadům klimatických změn, jako je růst hladiny moří, desertifikace, zvyšování teploty a sucha, kvůli tamní silné závislosti na deštěm zavlažovaném zemědělství. Vyšší výskyt bouří, cyklonů, sucha a záplav, změny ekologických vzorců i ztráta biodiverzity již v současnosti zpomalují naplňování MDG (Rozvojových cílů tisíciletí) v ostatních zemích s méně předvídatelným klimatem. Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC) předpokládá, že v případě, že teploty vzrostou o více než 2°C, mohou v globálním měřítku poklesnout výnosy hlavních plodin. Například v Africe, Asii a Latinské Americe by výnosy plodin mohly poklesnout o 20–40 procent.²⁶ Je proto neodkladně nutné nalézt mechanismy přizpůsobení produkce těmto změnám.

²⁵ CGIAR: Climate, Agriculture and Food Security: A strategy for Change, 2009.

²⁶ IPCC: Climate Change, Synthesis Report, 2007.

Případová studie

Etiopie – symbol hladovění v Africe

Etiopie je jednou z nejchudších zemí na světě. Je nechvalně proslulá opakujícími se vlnami hladomorů (1972–1975, 1983–1985, 1989–1990 a 2002–2003), primárně vyvolanými suchem. Podle FAO žije nyní 44 procent obyvatelstva pod hranicí chudoby a více než 12 milionů lidí žije v chronické či opakované potravinové nejistotě.²⁷

Obživa více než čtyř pětín obyvatel Etiopie závisí na zemědělství. Největší skupina chudých v Etiopii se skládá z drobných zemědělců, jejichž rodiny musejí vystačit s denním příjmem nižším než 0,5 dolaru. Přibližně čtvrtina venkovských rodin obdělává méně než 0,5 hektaru, což nestačí k vyprodukování dostatečného množství potravy pro průměrnou rodinu.

Dalším problémem je skutečnost, že zemědělská produkce je extrémně citlivá na klimatické podmínky. Trvalý nedostatek srážek, který způsobuje nižší sklizeň, problémy obyvatel Etiopie dále prohlubuje. Kromě toho je Africký roh považován za jedno z nejhroženějších míst na světě z hlediska klimatických změn a vyrovnávání se s jejich důsledky bude do budoucna představovat významný úkol.

Zemědělský sektor vytváří 47 procent HDP, ale z rozpočtu získává pouhých 15 procent prostředků (číslo od roku 2004 rostlo, předtím nedosahovalo ani 10 procent).²⁸ Závislost na zemědělství je kritická rovněž z důvodů slabých tržních struktur a dopravní infrastruktury, nevhodné politiky týkající se půdy a investic do zemědělství obecně nebo omezeného přístupu zemědělců ke zdrojům (půdě, úvěrům, moderním technologiím, informacím, mechanismům vyrovnávání se s následky katastrof atd.). To vyvolává paradoxní situaci, kdy i přesto, že některé zemědělské oblasti země mají potenciál nadprodukce, potraviny nejsou dopravovány do oblastí, kde je jejich potřeba.²⁹

Problém hladu a chudoby v Etiopii je pochopitelně složitější a nemá výhradně zemědělský charakter. Mezi další omezení patří například nevhodná vládní politika (špatná správa, nesprávná hospodářská opatření), válka a výskyt konfliktů, populační růst, ale i vnější faktory jako systém světového obchodu. Nicméně hlavním problémem je i nadále distribuce potravin na národní úrovni.

Svědectví Arimy (65), Etiopie

„Kdysi nám tu stále přšelo. Nebyla sucha. Dobytek byl tučný. Měli jsme také velké množství mléka a másla. Nepřesunovali jsme dobytek za pastvou na moc velké vzdálenosti, protože jí bylo dostatek rovnou tady ve vesnici, na pastvinách byly rovněž květiny. Nemuseli jsme ani chodit daleko pro vodu, protože naše vesnice měla dostatečný zdroj: napájel se z něj dobytek...

Dnes ale přší jen dva po sobě následující měsíce. Když už začínáme doufat v dobrou sklizeň, pozemky vyschnou a není z ní nic. Nedostatek dešťů je opravdu vážný. Kromě toho neprší ani v běžných obdobích dešťů. Domnívám se, že hlavní příčinou jsou zlá slova a urážky lidí. Někteří lidé urážejí [jiné] a přejí jim to nejhorší a to, co říkají, se i naplňuje. Druhým důvodem sucha je boží trest.

Nemám ani mléko ani máslo. Podíváte-li se okolo, vypadá to, že přší jako během hagayi (krátké období dešťů), ale krávy přitom nemají žádné mléko. Od žádné krávy nedostaneme více než hrneček mléka. Tohle mléko dáváme s cukrem a čajem našim malým dětem; není ho dost, aby z něj bylo možné utlouct máslo...

Kdysi jsme neznali nemoci. Chodila jsem nahá a bosá v dešti a nechávala jsem si omývat tělo chladnou vodou, ale nebyla jsem nemocná. Každý den jsme pili mléko, měli jsme nadbytek másla, v těch dobách jsme nevěděli, co jsou to nemoci. Nemoci a podlomené zdraví se objevily poté, co jsme přešli na pěstování obilovin, přestali jsme pít mléko a jíst máslo a začali jsme pít čaj...“³⁰

²⁷ Profil země dle FAO: Indikátory potravinové bezpečnosti, Etiopie: http://www.fao.org/fileadmin/templates/ess/documents/food_security_statistics/country_profiles/eng/Ethiopia_E.pdf

²⁸ CAADP: Ethiopia Study, 2009. Dostupné na adrese: <http://www.nepad-caadp.net/pdf/Ethiopia%20-%20Stocktaking.pdf>

²⁹ S. Devereux, Food Insecurity in Ethiopia, 2000. Dostupné na adrese: <http://www.ids.ac.uk/index.cfm?objectid=FA0B8D4C-5056-8171-7B655288AA5C3893>

³⁰ Panos London na adrese: <http://www.panos.org.uk/?lid=468>

Závěr: Jakýkoli způsob řešení problémů hladu musí brát v potaz drobné zemědělce

Chronická povaha hladu je posilována jeho neviditelností; na televizních obrazovkách se objeví pouze tehdy, dojde-li k větší světové krizi. Hlad však jako celosvětový problém přetrvává. Vlády a zainteresované osoby musí přehodnotit stávající politiky mající vliv na existující potravinový systém, protože není udržitelný ani z hlediska sociálního, ani z pohledu životního prostředí. Nová pravidla musejí upřednostnit potřeby těch nejzranitelnějších a právo hladovějících na potraviny.

Zahrnutí paradigmatu práva na potraviny do úsilí posilovat zemědělský sektor bude vyžadovat koordinovaný přístup ze strany vlád, občanské společnosti i zúčastněných agentur, a to především v rozvojových zemích. Ty musí být posuzovány v širším rozvojovém rámci a jejich problémy musí být chápány v souvislosti s dalšími proměnnými, jako jsou obchod s potravinami, energetická bezpečnost a klimatické změny.

Pokud bohaté země, vlády a zainteresované osoby nepřipustí, že jídlo je více než jen komodita, není naděje na úspěch.

Potraviny by neměly v žádném případě být považovány za klasickou obchodní položku sloužící k obohacení. Na světě je téměř miliarda hladovějících, jejichž právo na potraviny je porušováno, a kteří si sami pomoci nemohou, protože jim to ekonomický systém neumožňuje.

Priority by tedy měly být následující:

- *SOUSTŘEDIT STRATEGIE POTRAVINOVÉ BEZPEČNOSTI NA DROBNÉ ZEMĚDĚLCE A PODPOROVAT DROBNÉ ZEMĚDĚLSTVÍ.*
- *ZAJISTIT, ABY BYLO PRÁVO NA POTRAVINY VYMAHATELNÉ PROSTŘEDNICTVÍM NÁRODNÍCH SOUDNÍCH SYSTÉMŮ.*
- *PODPOROVAT ADAPTAČNÍ A ZMÍRŇUJÍCÍ OPATŘENÍ ZAMĚŘENÁ NA KLIMATICKÉ ZMĚNY.*
- *ZASTAVIT ŠKODLIVÉ OBCHODNÍ A ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY PRŮMYSLOVÝCH ZEMÍ.*

Autor:

Užitečné komentáře poskytli:

Vydavatel:

Grafický design:

Dagmar Milerová Prášková

Aurèle Destrée, Armin Paasch, Ute Straub

Prague Global Policy Institute – Glopolis

Jakub Jelínek (www.creativeheroes.cz)

Praha, Únor 2011

 glopolis

Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, o.p.s. je nestrannou, nevládní organizací, která se zabývá analýzou ekonomické globalizace, obchodu, rozvoje, zemědělství a klimatických změn. Více informací na www.glopolis.org.

ČESKO PROTI CHUDOBE

 **ČESKÁ REPUBLIKA
POMÁHÁ**

Publikace vyšla s finanční podporou Evropské unie a České rozvojové agentury. Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanoviska sponzorů a nezakládá odpovědnost z jejich strany.